

Rekonstruksjonar av norrøne skaldedikt og andre rekonstruksjonar på usikkert grunnlag

Av Else Mundal

I hefte 1 av Maal og Minne, 2008, har Lasse C. A. Sonne ein artikkel der han drøfter nokre heilt sentrale spørsmål i skaldediktforskinga. Hans viktigaste ærend med artikkelen er truleg å drøfte tolkinga av eit bestemt motiv, “det heilage bryllaup” i eit skaldedikt som er tillagt skalden Hallfreðr vandræðaskáld. Men som basis for denne drøftinga tek han opp grunnleggjande metodiske problem i skaldediktforskinga. Dette er metodiske problem som Sonne meiner forskarsamfunnet i høg grad har oversett. Sonnes artikkel er nærmast skriven som eit debatt-innlegg, og denne artikkelen tek opp hansken og kjem med kritiske merknader til Sonnes framstilling av kva som er situasjonen innanfor skaldediktforskinga. I tilknytning til dei metodiske problema som Sonne tek opp, er det også grunn til å peike på at innanfor norrønforskinga finst det andre liknande problem som dei som knyter seg til skaldedikta. Desse er ikkje drøfta av Sonne i hans artikkel, men artikkelen hans gjev likevel fleire gode eksempel på slike problem.

Sonne startar med å beskrive problem som knyter seg til utgjevinga av skaldedikt som er overleverte som einskilte strofer, gjerne i ulike handskrift. Utgjevarar, og då først og fremst Finnur Jónsson i si utgåve av skaldediktinga frå 1912–15, *Den norsk-islandske skjaldedigtning*, samla strofene han meinte høyrde til det same diktet, og gav dei ut i den rekkefølge han fann mest sannsynleg. Stroferekkefølga, og dels kva strofer som skal reknast til eitt og same dikt, er altså ofte ein rekonstruksjon av utgjevaren, i tillegg er det også ein god del døme på at utgjevaren har gjeve diktet det namnet det no er kjent under, og i nokre tilfelle skriv skaldeattribusjonen seg også frå utgjevaren utan eit sikkert grunnlag i mellomalderkjeldene. Eit særleg problem ligg i at i alle fall Finnur Jónsson ikkje er så lett å kike i korta, dvs. at vi kan sjå av skaldediktutgåva hans kva han kom fram til, men han har ikkje gjort greie for kvifor han meinte bestemte strofer høyrde til same diktet når det ikkje går fram av kjeldene, kvifor stroferekkefølga skulle vere akkurat slik han kom fram til, kva som

var dei sterkaste argumenta for at eit anonymt dikt var dikta av ein bestemt skald, og – mindre viktig – kvifor eit dikt utan tittel skulle presenterast under akkurat den tittel det har fått i *Den norsk-islandske skjaldedigtning*. Ingen kan vere i tvil om at her ligg det store problem som forskning på desse dikta må ta omsyn til.

Men Sonne gjev den framstillinga at desse betydelege metodiske problema som skaldediktforskinga har å hanskast med, er oversedde, nærmast ukjende utanfor ein svært snever krins av filologar. Som heiderlege unntak nemner Sonne Jón Helgason og artikkelen hans frå 1950 der han etterlyser ei ny vitskapleg utgåve av skaldediktinga (Jón Helgason 1950), Hallvard Lies artikkel om *Vellekla* (Lie 1975), Bjarne Fidjestøls bok *Det norrøne fyrstediktet* (Fidjestøl 1982), ein artikkel av Roberta Frank frå 2005 [1985] og ein artikkel av Edit Marold frå 2005. Som symptomatisk for at problemet er oversett, nemner Sonne at artikkelen av Else Mundal om edda- og skaldedikting i *Handbok i norrøn filologi* (Mundal 2004) i det heile ikkje nemner dette betydelege metodiske problemet i tilknytning til skaldediktinga.

Dersom det verkeleg skulle vere tilfelle at ei handbok som tek sikte på å gje ei grundig innføring i ulike norrøne disiplinar, ikkje gjorde studentane merksame på at mange skaldedikt som vi kjenner dei frå utgåvene, er rekonstruksjonar av utgjevarene, så kunne det vere eit argument for at Sonnes framstilling av Stand der Forschung hadde noko for seg. Men Sonnes framstilling stemmer ikkje. I *Handbok i norrøn filologi* kan ein lese på side 234:

Det meste av dikta om kongar er overleverte i kongesoger frå slutten av 1100-talet og utover som dokumentasjon på sanninga av det forfattaren skriv. Einskilde strofer er då tekne ut av konteksten i diktet, og det vil seie at dikta, slik vi no har dei, i svært mange tilfelle er rekonstruksjonar av utgjevaren, som har samla saman strofer som han meinte hørde saman, frå ulike kjelder og handskrifter. Dikta kan altså ofte vere fragmentariske, vi kan ikkje vere sikre på at stroferekkefølga er rett, eller at alle strofer som er rekna til eit dikt, verkeleg tilhøyrer dette diktet.

Det kan også vere grunn til å stille spørsmålsteikn ved om Sonnes framstilling av kor ukjent dette tekstkritiske problemet er, verkeleg stemmer. Om ein ser skikkeleg etter i eldre arbeid om skaldedikting, så vil ein nok finne betydeleg fleire enn fem “rettferdige” som kommenterer desse problema som knyter seg til tekstoverleveringa av skaldedikt. Men sjølv i tilfelle der forskarar ikkje nemner og drøfter dette problemet spesielt, har ein ikkje noko grunnlag for å dra den konklusjonen at problemet er ukjent. Korleis kan ein eigentleg tenkje seg at filologar, historikarar og andre som til dagleg arbeider med dei norrøne kjeldene, er ukjende med at skaldedikt berre unntaksvis er overleverte som samanhengande dikt i handskrift av ulike sagaer, eventuelt i handskrift med anna innhald? At ein og annan student før han får oversikt over materialet, kan leve i ei slik villfaring, er forståeleg, men når det vert hevda at dette langt på veg er eit ukjent problem mellom forskarane, så er det vanskeleg å ta dette seriøst.

Når dette er sagt, har nok Sonne likevel eit lite poeng i at diskusjonen av kva som er den mest rimelege rekonstruksjonen av eit skaldedikt som i handskrifa berre finst som lausrevne strofer, ikkje har fått den plass i forskinga som samsvarar med kor viktig og sentralt dette spørsmålet er. Men kva er så grunnen til dette når det ikkje er manglande medvit om eksistensen av problemet?

Sonne signaliserer at han i eit arbeid under utgjeving argumenterer for ei anna oppbygging av *Háleygjatal* enn den vi finn i Finnur Jónssons utgåve (Sonne 2008: 38). Han nemner også ulike forslag til ei anna stroferekkefølgje av det diktet Finnur Jónsson gav tittelen *Hákonardrápa* (Sonne 2008: 40). Går ein gjennom forskingslitteraturen, vil ein finne ein del forslag til andre rekonstruksjonar av skaldedikt enn den ein finn i Finnur Jónssons utgåve. Når ein ikkje finn endå fleire som har oppovert mot Finnur Jónssons rekonstruksjonar, skulle eg tru at ein del av forklaringa ligg i at det er ikkje så heilt enkelt å kome opp med betre forslag enn gamle Finnur Jónsson. Mange har nok sett at ei anna stroferekkefølgje i enkelte dikt også kunne gje meining, men å finne dei avgjerande argumenta er ikkje lett. Ei anna stroferekkefølgje vil gjerne vere basert på ei anna tolking av enkelte strofer eller ei anna heilskapsoppfatning av diktet. Om ein foreslår ei anna stroferekkefølgje på dette grunnlaget, vil ein svært lett kome inn i ein sirkelargumentasjon som ikkje kjennest vitskapleg tilfredsstillande. Det skal ikkje mykje til for å gje ein betre argumentsjon enn Finnur Jónsson for ei bestemt stroferekkefølgje sidan Finnur Jónsson ikkje argumenterte, men foretok sine val stillteiane. Men få er i tvil om at han hadde eit oversyn over og ei innsikt i skaldediktinga som gjorde han i stand til å finne løysingar som det eigentleg er svært vanskeleg å finne avgjerande argument mot.

Ein annan grunn til at det – i alle fall i dei siste tiåra – har vore såpass lite open diskusjon om stroferekkefølgja i skaldedikt, kven skalden bak enkelte skaldedikt kan vere, kven eit bestemt skaldedikt er dikta til, og andre relaterte spørsmål, kan også vere at forskarane lenge har venta på den nye skaldediktutgåva. Sonne nemner at Jón Helgason etterlyste ei ny skaldediktutgåve så tidleg som i 1950. Det tok tid før dette arbeidet kom i gang, men det siste tiåret i det minste har arbeidet pågått, og tiåret før det var planlegginga i gang. Denne utgåva er ikkje noko einmannsforetak slik utgåva til Finnur Jónsson var. Nærmast alt som kan krype og gå av skaldedikt-forskarar har ytt sin skjerv til arbeidet. Ein kunne for så vidt godt ha venta at arbeidet med den nye utgåva ville stimulere den vitskaplege diskusjonen av dei spørsmåla Sonne etterlyser. Det har truleg sikkert også skjedd, men i første omgang primært internt i dei forskargruppene som har arbeidd med den nye skaldediktutgåva. Forskarar som ikkje har vore engasjerte i dette arbeidet, kan ha halde seg avventande for å sjå om den nye utgåva skulle legge eit nytt og betre grunnlag for diskusjon. Første bindet av den nye skaldediktutgåva kom ut i 2007, men innsikt i arbeidet med den nye utgåva har det lenge vore mogeleg å skaffe seg på nettet.

På bakgrunn av at Sonne i kritikken av Finnur Jónssons skaldediktutgåve og av forskarane sine manglande innsikter i dei metodiske problema som knyter seg til denne utgåva, tek utgangspunkt i Jón Helgasons ynskje om ei ny utgåve, verkar det

meir enn merkeleg at arbeidet med den nye utgåva ikkje er nemnt med eit ord. Når ein i dag ynskjer å ta opp til ny diskusjon dei metodiske problema som knyter seg til at dei fleste skaldedikt ikkje er overleverte som samanhengande dikt, og at omstenda kring dikt er ukjende eller usikre, så må ein forhalde seg til dagens og ikkje gårdsdagens forskingssituasjon. Dagens forskingssituasjon er at ei ny skaldediktutgåve er under utgjeving, og vil ein drøfte korleis skaldedikt skal presenterast i dag, så er det naturleg å gjere det i tilknytning til denne utgåva.

Dei metodiske problema knytte til skaldediktinga som Sonne tek opp, er som nemnt ikkje heilt eineståande innanfor forskinga på norrøne tekster. Det finst liknande problem som t.d. knyter seg til at vi ikkje kjenner dei opphavlege tekstene, men talar om dei som om dei var identiske med langt yngre tekster som vi har, eller at vi rekonstruerer, t.d. ei litteraturhistorisk framstilling, på grunnlag av fragmentert og usikker kunnskap. Når Sonne t.d. skriv om str. 26 og 28 i skaldediktet som går under tittelen *Óláfsdrápa, erfidrápa*, at “Oddr kan meget vel have kendt til disse strofer, da han citerer flere strofer fra digtet ...” (Sonne 2008: 41) så er dette eit resonnement som byggjer på svært usikre føresetnader. Oddr skreiv på latin, og har ikkje sitert skaldestrofer på norrønt. Han har nok prøvt seg på å omsetje skaldestrofer til latin. I den norrøne omsetjinga finst det nemleg sitert ei skaldestrofe på latin som må skrive seg frå den opphavlege latinske teksta (Finnur Jónsson, red. 1932: 194–195). Denne er mest sannsynleg sitert på latin nettopp fordi den er eit særstykke, og det er slett ikkje sikkert at Oddr har prøvt seg på å omsetje fleire skaldestrofer til latin.¹ Den norrøne omsetjinga har ganske mange skaldestrofer i siste delen av saga, men det er vanleg oppfatning at dei norrøne skaldestrofene først vart inkluderte i teksta samstundes med omsetjinga til norrønt. Omsetjinga har vore ei revidering av teksta, som også seinare har vore endra, og vi kan ikkje gå ut frå at alt som finst i den norrøne teksta, spesielt ikkje norrøne skaldestrofer, går tilbake på den latinske teksta til Oddr.

Som nemnt er også alle litteraturhistoriske framstillingar i høg grad ein rekonstruksjon som er gjord av forskarar i moderne tid. Litteraturhistoriske framstillingar baserer seg på kronologi, og i og med at dei færraste norrøne verk let seg tidfeste sikkert, er ei framstilling av verk i ein relativ kronologi i forhold til kvarandre ein konstruksjon av ein liknande type som å ordne lausrevne skaldestrofer til eit samanhengande dikt med ei bestemt stroferekkefølge. Sonne skisserer ei utvikling av forteljinga om Hallfreðr vandræðaskáld som er basert på at Snorris kongesoger er eldre enn *Hallfreðar saga* som igjen byggjer på *Kormáks saga*.² Her viser Sonne til Bjarni Einarssons avhandling frå 1976. Men Bjarni Einarsson, som skreiv frå eit heller ekstremt bokprosasynspunkt, la til grunn at *Kormáks saga* var komponert på grunnlag av den omsette riddarsaga *Tristrams saga*, og at dei andre såkalla skaldesogene hadde *Kormáks saga* som modell. Denne litteraturhistoriske framstillinga var sjølv sagt ein rekonstruksjon av det kronologiske forholdet mellom verk gjord på visse premissar. Om ein endrar premissane og går ut frå at både *Kormáks saga* og *Hallfreðar saga* i høgste grad byggjer på ein munnleg tradisjon som kan ha påverka kvar-

andre på det munnlege stadiet, vert den innbyrdes kronologien mindre sikker – sjølv om dei fleste nok vil meine at av dei to sogene er *Kormáks saga* eldst. For Sonnes resonnement kring utviklinga av forteljinga om Hallfreðr er det forholdet mellom Snorris kongesoger og *Hallfreðar saga* som er viktig. Det vert gått ut frå som uproblematisk og udiskutabelt at kongesoga er eldst. Det er vel mogeleg, men det er ikkje eit uomtvista syn, og andre forskarar enn Bjarni Einarsson, som Sonne støttar seg til, har gjort andre rekonstruksjonar av den litteraturhistoriske framstillinga som plasserer dei to verka i omvendt forhold til kvarandre. Jónas Kristjánsson t.d. synest i litteraturhistoria si frå 1988 å gå ut frå som mest sannsynleg at islendingesoga er eldre enn kongesoga (Jónas Kristjánsson 1988: 228).

Det faktum at tekster frå nordisk mellomalder ikkje alltid gjev eit påliteleg bilete av den opphavlege teksta til forfattaren, og at ei framstilling av norrøn litteraturhistorie med verk ordna i kronologisk orden er ein rekonstruksjon på bestemte premisar, er det kanskje like nødvendig å minne om som at samanhengande skaldedikt oftast er rekonstruksjonar frå nyare tid.

Notar

- ¹ Utførlegare omtale av dette problemet finst i Mundal 2000.
- ² Når Sonne plasserer *Fagrskinna* og *Heimskringla* i det andre tiåret av 1200-talet, dvs. perioden 1210–1220 (Sonne 2008: 42), så går eg ut frå at det er ein lapsus, og at han i samsvar med det som er vanleg syn i alle fall vil plassere Snorris kongesoger etter Snorris første reise til Noreg.

Litteratur

- Bjarni Einarsson. 1976. *To Skjaldesagaer. En analyse af Kormáks saga og Hallfreðar saga*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fidjestøl, Bjarne. 1982. *Det norrøne fyrstediktet*. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Finnur Jónsson (red.). 1912–15. *Den norsk-islandske skjaldedigtning*. København: Rosenkilde & Bagger.
- Finnur Jónsson (red.). 1932. *Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk*. København: G. E. C. Gads forlag.
- Frank, Roberta. 2005 [1985]. “Skaldic Poetry.” I *Old Norse-Icelandic Literature. A Critical Guide*, red. Carol J. Clover & John Lindow, 157–196. Toronto: University of Toronto Press.
- Jónas Kristjánsson. 1988. *Eddas and Sagas. Iceland’s Medieval Literature*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Jón Helgason. 1950. “Planer om en ny udgave af skjaldedigtningen.” *Acta philologica Scandinavica* 19: 130–132.
- Lie, Hallvard. 1975. “Vellekla”. I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder XIX*: 640–643.
- Marold, Edith. 2005. “‘Archäologie’ der Skaldendichtung”. I *Hertzort Island. Aufsätze zur isländischen Literatur- und Kulturgeschichte. Zum 65. Geburtstag von Gert Kreutzer*, red. Thomas Seiler, 110–131. Lüdenscheid: Seltmann & Söhne.

- Mundal, Else. 2000. "Den latinspråklege historieskrivinga og den norrøne tradisjonen: ulike teknikkar og ulike krav". I *Olavslegenden og den latinske historieskrivning i 1100-tallets Norge*, red. Inger Ekrem, Lars Boje Mortensen & Karen Skovgaard-Petersen, 9–25. Københavns Universitet: Museum Tusculanums Forlag.
- Mundal, Else. 2004. "Edda- og skaldedikting". I *Handbok i norrøn filologi*, red. Odd Einar Haugen, 215–266. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sonne, Lasse C. A. 2008. "Hallfreðr's hellige bryllup – Udgivelse og tolkning af et skjaldedigt". *Maal og Minne* 2008/1: 36–49.

Else Mundal
Senter for middelalderstudier
Universitetet i Bergen,
Postboks 7805
N-5020 Bergen
else.mundal@cms.uib.no